

Autor programu:  
Dariusz Piasecki

ZGODNY  
Z PODSTAWĄ  
PROGRAMOWĄ  
2024

# Edukacja dla bezpieczeństwa

Program nauczania dla klasy 8 szkoły podstawowej

# 8

Grupa MAC S.A.  
25-561 Kielce, ul. Witosza 76  
tel. 41 366 55 55, faks: 41 366 33 02  
e-mail: kontakt@mac.pl, www.mac.pl

## Spis treści

Opis programu .....	4
Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 28 czerwca 2024 r. EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA	
ZAKRES PODSTAWOWY .....	6
Cele wychowawcze realizowane w ramach edukacji dla bezpieczeństwa.....	10
Metody osiągania celów edukacyjnych .....	11
Propozycja kryteriów oceniania.....	14



## Opis programu

Program poniższy przygotowany został zgodnie z wytycznymi zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2024 poz. 996).

Nowa podstawa programowa zmienia zakres tematyczny, który dotychczas obejmował przedmiot *edukacja dla bezpieczeństwa*, a także formę nauczania omawianych w jego ramach treści. Jest to krok w kierunku przywrócenia do szkół polskich nauczania wiedzy i umiejętności, które w procesie przekształcania przedmiotu *przysposobienie obronne* w przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa zostały usunięte (lata 2009–2011). Wiedza ta i umiejętności wchodzi w zakres szeroko rozumianej edukacji obronnej i obejmują: reagowanie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi, cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym oraz szkolenie strzeleckie.

Jeśli zaś chodzi o sposób realizacji, to treści programowe nadal podzielone zostają na dwa etapy: III i IV etap edukacyjny, obejmujące odpowiednio ostatnią klasę szkoły podstawowej i pierwszą klasę szkoły średniej. Spiralny układ treści nauczania pozwala nauczycielowi na weryfikację (na II etapie) nabytych przez ucznia umiejętności oraz wiedzy i w związku z tym na odpowiednie pokierowanie procesem dydaktycznym w celu ich pogłębienia.

Warto zauważyć, że konieczność zdobycia wiedzy i opanowania umiejętności niezbędnych do reagowania w razie rozmaitych zagrożeń, z którymi może się zetknąć jednostka we współczesnym świecie, jest nie tylko kwestią zachowania zdrowego rozsądku. Wynika ona także wielopłaszczyznowo z regulacji przyjętych w polskim prawie.

Obowiązek przygotowywania obywateli do reagowania na zagrożenia, a jednocześnie zapewnienia obywatelom szeroko pojętego bezpieczeństwa, nakłada na organa państwa **art. 5 Konstytucji RP**. Głosi on, że: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Nieodzowność nabycia przez każdego obywatela umiejętności ratownika pierwszego kontaktu wynika wprost z **art. 162 Kodeksu karnego**, który w paragrafie 1 głosi: „Kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

Jak widać z przytoczonego zapisu, brak wiedzy i umiejętności (kompetencji) w tym zakresie nie stanowi podstawy do zwolnienia z odpowiedzialności. Z brakiem przestępstwa w sytuacji nieudzielenia pomocy mamy do czynienia jedynie wtedy, gdy: (paragraf 2 cytowanego artykułu) „jest konieczne poddanie się zabiegowi lekarskiemu albo w warunkach, w których możliwa jest niezwłoczna pomoc ze strony instytucji lub osoby do tego powołanej”.

Z drugiej strony **Ustawa z dnia 8 września 2006 r. O Państwowym Ratownictwie Medycznym** (Dz.U. 06.191.1410 z dnia 20 października 2006 r.) nadaje w art. 5 szczególne uprawnienia osobom ratującym życie ludzkie: „Osoba udzielająca pierwszej pomocy, kwalifikowanej pierwszej pomocy oraz podejmująca medyczne czynności ratunkowe korzysta z ochrony przewidzianej w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.) dla funkcjonariuszy publicznych”. I dalej w punkcie 2: „Osoba, o której mowa w ust. 1, może poświęcić dobra osobiste innej osoby, inne niż życie lub zdrowie, a także dobra majątkowe w zakresie, w jakim jest to niezbędne dla ratowania życia lub zdrowia osoby znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego”.

Wszystko, co powiedziano powyżej, wskazuje, że jest wiele przesłanek, by edukację dla bezpieczeństwa traktować poważnie. Być może zmiana nazwy i formy kształcenia do tego właśnie zmierza, jednak dziwi fakt, że przedmiot ten nie znalazł się na liście przedmiotów maturalnych „do wyboru”, choć znaleźć tam możemy na przykład *wiedzę o tańcu*.

Niniejszy program nauczania przygotowany został dla nauczycieli szkół podstawowych, którzy do realizacji treści omawianego przedmiotu wybrali podręcznik *Edukacja dla bezpieczeństwa* autorstwa Dariusza Piaseckiego. Do materiałów dydaktycznych, do których dostęp uzyskuje nauczyciel, należą między innymi filmy instruktażowe z zakresu pierwszej pomocy przedmedycznej, przygotowane przez autora podręcznika. Dzięki tym filmom będzie można nauczać umiejętności ratowniczych także w tych szkołach, które są pozbawione podstawowego sprzętu szkoleniowego.

Na początku niniejszego programu przytoczona została ta część Rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 28 czerwca 2024 r., która odnosi się do edukacji dla bezpieczeństwa. Wymieniono w niej szczegółowe cele kształcenia, przy czym wiadomości i umiejętności, które uczniowie mają zdobyć, przedstawione są w języku wymagań (osiągnięć). Ich powtarzanie w innym miejscu wydaje się zabiegiem sztucznym i niepotrzebnym, zaburzającym przejrzystość programu nauczania.

Natomiast w dalszej części programu przedstawione zostały cele wychowawcze, które powinny być realizowane w ramach przedmiotu *edukacja dla bezpieczeństwa*.

Szczegółowy wykaz treści, których przyswojenie przez uczniów będzie przedmiotem pracy w trakcie zajęć, zawarty został w rozkładzie materiału i powtórzony zostanie w scenariuszach poszczególnych lekcji. Trudno znaleźć uzasadnienie również dla jego kopiowania w

programie.

Program nauczania zawiera prezentację metod dydaktycznych, które zostały zaproponowane w scenariuszach. Omówiono je w sposób ogólny, każdy zainteresowany nauczyciel bez problemu znajdzie więcej informacji na temat poszczególnych metod w literaturze przedmiotu.

Na zakończenie przedstawiona została pewna propozycja kryteriów oceniania.

## Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 28 czerwca 2024 r.

### EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA ZAKRES PODSTAWOWY

#### Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Bezpieczeństwo państwa.
- II. Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (wypadków masowych i katastrof).
- III. Podstawy pierwszej pomocy.
- IV. Edukacja obronna.

#### Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Bezpieczeństwo państwa. Uczeń:
  - 1) zna i charakteryzuje podstawowe pojęcia związane z bezpieczeństwem państwa, rozumie istotę problemu bezpieczeństwa; wymienia składniki bezpieczeństwa państwa;
  - 2) jest zorientowany w geopolitycznych uwarunkowaniach bezpieczeństwa wynikających z położenia Polski;
  - 3) zna i przedstawia rolę organizacji międzynarodowych w zapewnieniu bezpieczeństwa Polski;
  - 4) zna misję Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, ich rolę, podstawowe zadania w systemie obronności państwa oraz strukturę organizacyjną i uzbrojenie.
- II. Działania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych). Uczeń:
  - 1) wymienia przykłady nadzwyczajnych zagrożeń (pochodzenia naturalnego i wywołanych przez człowieka);
  - 2) wymienia zasady ostrzegania ludności o zagrożeniach; rozróżnia poszczególne sygnały alarmowe i środki alarmowe; omawia zasady właściwego zachowania się w razie uruchomienia sygnałów alarmowych;
  - 3) przedstawia obowiązki ludności w sytuacjach wymagających ewakuacji;
  - 4) omawia rolę różnych służb i innych podmiotów, uzasadnia znaczenie bezwzględnego stosowania się do ich zaleceń;
  - 5) wymienia przykłady zagrożeń środowiskowych, w tym zna zasady postępowania w razie pożaru, wypadku komunikacyjnego, zagrożenia powodzią, intensywnej śnieżycy, uwolnienia niebezpiecznych środków chemicznych, zdarzenia terrorystycznego.
- III. Podstawy pierwszej pomocy. Uczeń:
  - 1) rozumie znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy przez świadka zdarzenia oraz przedstawia jego rolę;
  - 2) zna zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia, w tym:
    - a) unikania narażania własnego zdrowia,
    - b) oceniania własnych możliwości,
    - c) rozpoznawania potencjalnych źródeł zagrożenia w kontakcie z poszkodowanym,
    - d) wskazywania sposobu zabezpieczenia się przed zakażeniem w kontakcie z krwią i płynami ustrojowymi, stosowania uniwersalnych środków ochrony osobistej;
  - 3) podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, wodnym, w przestrzeniach podziemnych, w lasach;
  - 4) przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć;
  - 5) potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia:
    - a) wyjaśnia pojęcie stanu zagrożenia życia,
    - b) wskazuje przyczyny i okoliczności prowadzące do szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia,
    - c) wyjaśnia rolę układu nerwowego, układu krążenia i układu oddechowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych;
  - 6) wie, jak prawidłowo wezwać pomoc:
    - a) wymienia nazwy służb ratunkowych i podaje ich numery alarmowe,
    - b) wskazuje, kiedy wezwać pomoc i w jaki sposób przekazać informacje o zdarzeniu;
  - 7) podaje przykład aplikacji na telefon komórkowy wspierającej udzielanie pierwszej pomocy;
  - 8) zna zasady postępowania z osobą nieprzytomną:
    - a) wymienia objawy utraty przytomności,

- b) ocenia przytomność poszkodowanego,
- c) ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami przez okres do 10 sekund),
- d) wyjaśnia mechanizm niedrożności dróg oddechowych u osoby nieprzytomnej,
- e) udrażnia drogi oddechowe rękoczynem czoło-żuchwa,
- f) układa osobę nieprzytomną w pozycji bocznej bezpiecznej,
- g) zapewnia osobie nieprzytomnej komfort termiczny;
- 9) systematycznie ponawia ocenę oddychania u osoby nieprzytomnej;
- 10) zna i wykonuje podstawowe czynności resuscytacji krążeniowo-oddechowej:
  - a) wyjaśnia pojęcie nagłego zatrzymania krążenia i wymienia jego oznaki,
  - b) wymienia warunki i czynniki zapewniające resuscytację wysokiej jakości,
  - c) omawia uniwersalny algorytm w nagłym zatrzymaniu krążenia,
  - d) wykonuje na manekinie uciski klatki piersiowej i sztuczne oddychanie samodzielnie i we współpracy z drugą osobą,
  - e) opisuje zastosowanie automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) oraz wskazuje na jego znaczenie dla zwiększenia skuteczności akcji resuscytacyjnej;
- 11) wykonuje podstawowe czynności pierwszej pomocy w zadławieniu:
  - a) wyjaśnia pojęcie i mechanizm zadławienia,
  - b) omawia schemat postępowania w przypadku zadławienia,
  - c) wykonuje na manekinie rękoczyn ratunkowy w przypadku zadławienia,
  - d) wymienia przykłady działań zapobiegających zadławieniu u małych dzieci;
- 12) zna wyposażenie apteczki pierwszej pomocy: wymienia przedmioty, które powinny znaleźć się w apteczce domowej, samochodowej, przygotowanej na wyprawę turystyczną;
- 13) zna zasady pierwszej pomocy w urazach kończyn:
  - a) wyjaśnia pojęcia rany, krwotoku,
  - b) wykonuje opatrunek osłaniający na ranę w obrębie kończyny,
  - c) wyjaśnia, jak rozpoznać krwotok zewnętrzny,
  - d) wykonuje opatrunek uciskowy,
  - e) bezpiecznie zdejmuje rękawiczki ochronne,
  - f) wyjaśnia pojęcia złamania, skręcenia, zwichnięcia,
  - g) stosuje zasady unieruchamiania doraźnego kości i stawów,
  - h) wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, w domu, w pracy;
- 14) rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy w oparzeniach:
  - a) wyjaśnia pojęcie oparzenia,
  - b) omawia zasady postępowania w przypadku oparzenia termicznego,
  - c) demonstruje metodę chłodzenia w przypadku oparzenia kończyny,
  - d) wymienia przykłady zapobiegania oparzeniom, ze szczególnym uwzględnieniem małych dzieci i środowiska domowego;
- 15) zna zasady pierwszej pomocy w sytuacji wystąpienia zagrożenia z użyciem broni konwencjonalnej:
  - a) potrafi rozróżnić rodzaje krwotoków, potrafi zatamować krwotok przy użyciu dłoni oraz opatrunku uciskowego,
  - b) zna zasady zachowania się w sytuacji zagrożenia (zasada „uciekaj, schowaj się, walcz”).

#### IV. Kształtowanie postaw obronnych.

##### 1. Terenoznawstwo. Uczeń:

- 1) zna podstawy orientowania się w terenie, w tym potrafi wskazywać kierunki stron świata za pomocą np. kompasu, busoli, GPS oraz orientować się w terenie za pomocą charakterystycznych przedmiotów terenowych;
- 2) potrafi używać różnych rodzajów map do orientacji w terenie.

##### 2. Cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym. Uczeń:

- 1) zna istotę cyberbezpieczeństwa;
- 2) potrafi odbierać ze zrozumieniem, tworzyć i przedstawiać umiarkowane złożone wypowiedzi dotyczące roli i miejsca cyberbezpieczeństwa militarnego w systemie cyberbezpieczeństwa państwa.

##### 3. Przygotowanie do szkolenia strzeleckiego. Uczeń:

- 1) zna zasady bezpiecznego i efektywnego postępowania się bronią strzelecką;

- 2) zna podstawowe części składowe broni strzeleckiej;
- 3) potrafi przyjmować postawy strzeleckie;
- 4) potrafi prawidłowo zgrywać przyrządy celownicze, regulować oddech w czasie składania się do strzału oraz ściągać język spustowy.

## **Cele wychowawcze realizowane w ramach edukacji dla bezpieczeństwa**

Nauczyciel realizujący program przedmiotu *edukacja dla bezpieczeństwa* porusza tematykę należącą do wielu dziedzin wiedzy. Mówi o państwie polskim, jego siłach zbrojnych, o strukturach administracji samorządowej i państwowej. Przekazuje wiadomości z zakresu polityki zagranicznej i stosunków międzynarodowych. Dotyka problematyki związanej z ochroną środowiska naturalnego. Kształtuje u uczniów umiejętności ratowania ludzkiego życia i reagowania w razie wystąpienia zagrożeń.

We wszystkich tych przypadkach ma do czynienia nie tylko z wiedzą i umiejętnościami. Równie ważne, a być może nawet ważniejsze, jest kształtowanie odpowiednich postaw. Jak bodaj na żadnym przedmiocie, na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa uczeń jest wychowywany. Przewrotnie można by powiedzieć, że realizacja poniżej przedstawionych celów wychowawczych jest w tej sytuacji nieunikniona.

### **Kształtowanie postaw patriotycznych:**

- rozwijanie szacunku dla osiągnięć kultury polskiej,
- rozbudzanie poczucia odpowiedzialności za ojczyznę,
- kształtowanie szacunku dla Sił Zbrojnych RP,
- wzmacnianie poszanowania dla munduru polskiego i symboli narodowych,
- rozbudzanie dumy z osiągnięć oręża polskiego,
- wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej,
- rozbudzanie zainteresowania przynależnością do organizacji proobronnych,
- kształtowanie szacunku dla suwerenności narodu.

### **Kształtowanie postaw obywatelskich:**

- wzmacnianie poszanowania dla dóbr kultury,
- wzmacnianie poszanowania dla struktur państwa,
- przygotowanie do bycia obywatelem świadomym swoich praw i obowiązków,
- kształtowanie poszanowania dla zasad służących zwiększeniu bezpieczeństwa ogólnego,
- wzmacnianie poszanowania dla służb mundurowych,
- rozbudzanie zainteresowania służbą w Wojsku Polskim i/lub w Wojskach Obrony Terytorialnej,
- kształtowanie umiejętności współpracy i współdziałania w razie zagrożenia,
- budowanie poczucia więzi wspólnotowej,
- utrwalanie szacunku dla policji i innych służb strzegących naszego bezpieczeństwa na co dzień,
- kształtowanie postawy opiekuńczej w stosunku do słabszych i bezbronnych,
- wzmacnianie sprzeciwu wobec przemocy (psychicznej, fizycznej, ekonomicznej),
- umacnianie postawy „nie bądź bierny wobec przemocy, reaguj”,
- kształtowanie postaw promujących szacunek dla godności człowieka,
- rozbudzanie odpowiedzialności za siebie i innych,
- kształtowanie postawy poszanowania prawa,
- rozbudzanie umiejętności przywódczych.

### **Umacnianie poszanowania dla wartości życia ludzkiego:**

- uwrażliwienie na wartość życia ludzkiego,
- kształtowanie postaw moralnych w związku z ratowaniem życia ludzkiego,
- kształtowanie szacunku dla wiedzy medycznej i lekarzy,
- uwrażliwienie na cierpienie drugiego człowieka,
- uświadomienie roli profilaktyki w zakresie ochrony własnego życia i zdrowia,

- umacnianie poszanowania dla ludzkiego życia i zdrowia.

#### **Rozwijanie tolerancji i postaw propokojowych:**

- kształtowanie poszanowania dla pokoju na świecie,
- rozbudzanie negatywnego stosunku do broni masowego rażenia (BMR),
- kształtowanie poszanowania dla postaw i poglądów innych osób (w odniesieniu do przemocy rówieśniczej),
- wzmacnianie poszanowania dla pokojowych rozwiązań problemów międzynarodowych,
- kształtowanie tolerancji w stosunku do różnych religii i światopoglądów,
- rozbudzanie niechęci do wszelkich fanatyzmów.

#### **Rozwój psychiczny ucznia:**

- kształtowanie nawyku systematycznej pracy,
- rozbudzanie szacunku dla szeroko pojętej wiedzy ludzkiej,
- rozbudzanie szacunku dla twórczości ludzkiej,
- zwalczanie poczucia bezradności w sytuacjach trudnych i ekstremalnych,
- wzmacnianie poczucia własnej wartości,
- wzmacnianie odporności psychicznej w razie zagrożeń i sytuacji trudnych.

### **Metody osiągnięcia celów edukacyjnych**

*...utworzyłem z nich metodę, dzięki której, jak się zdaje, posiadam środek do stopniowego powiększania mego poznania i wnoszenia go pomatu na najwyższy dlań osiągalny stopień...*

Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*

Powszechnie w literaturze przedmiotu rozumie się metodę nauczania zgodnie z definicją podaną przez Wincentego Okonia, wedle której jest to: systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, umożliwiający osiągnięcie celów kształcenia, inaczej mówiąc, jest to wypróbowany układ czynności nauczycieli i uczniów, które realizowane są świadomie w celu spowodowania złożonych zmian w osobowościach uczniów.

Współczesna dydaktyka dysponuje wielością metod nauczania. Można też przypuszczać, że w związku z upowszechnianiem się rozmaitych technologii komputerowych ich liczba będzie stale rosła. Nie dziwi zatem dające się wyczuć w niektórych publikacjach przekonanie, że w dziedzinie dydaktyki udało się wreszcie osiągnąć – poszukiwany od dawna – ideał.

Nic bardziej mylnego. Istnieje wiele dziedzin ludzkiej aktywności, w których skazani jesteśmy na bezustanne poszukiwania, a każda epoka przynosi własne rozwiązania i pomysły. Dydaktyka do takich właśnie należy.

Bolesław Niemierko stwierdza: „Wszyscy chcą, by szkoły były słoneczne, nauczyciele uśmiechnięci, rodzice szczęśliwi, a wyniki każdego ucznia ponadprzeciętne”. Myślenie mające u swych podstaw tego typu „idealizm” często przynosi więcej szkody, niż pożytku. Mnożą się propozycje reform, wymyśla się kolejne nowatorskie (często zupełnie nierealne) metody nauczania, tworzy coraz to nowe języki narracji, dotyczące procesów dydaktycznych.

Skutek jest zawsze jeden i ten sam. Nauczyciele „robią swoje” najlepiej, jak potrafią, a wszystkich specjalistów, wizytatorów i doradców metodycznych traktują jako zło konieczne. Remedium na ten stan rzeczy mogłoby być zaproponowanie nauczycielom metod mało wymyślnych, prostych do zastosowania, sprawdzających się w praktyce szkolnej.

Mamy nadzieję, że takie właśnie metody proponujemy poniżej.

#### **Wykład i miniwykład**

Będący tradycyjną metodą nauczania wykład jest obecnie atakowany powszechnie, jako metoda dydaktyczna, która nie aktywizuje ucznia w trakcie zajęć. Postuluje się zatem rezygnację z tej metody, bądź jej maksymalne ograniczenie. Takie podejście jest jednak nie do końca uzasadnione i przemyślane, stanowi raczej wyraz pewnej obowiązującej mody, a nawet ideologii.

Rzecz w tym, że podstawowym sposobem przekazywania wiedzy w świecie dorosłych jest właśnie wykład (referat, odczyt). Jednym z głównych celów szkoły jest natomiast przygotowanie dzieci i młodzieży do zdobywania dalszego wykształcenia, a więc kształtowanie u nich umiejętności koncentracji na materiale podawanym w sposób jednostajny, kiedy wykładowca z definicji zakłada zainteresowanie słuchaczy

przedmiotem prelekcji.

Postulat ten wydaje się obecnie szczególnie ważny, bowiem w opanowanym przez media elektroniczne świecie dominują przekazy krótkie, które dla podkreślenia atrakcyjności podawane są w krzykliwej, nasyconej bodźcami, formie („newsy”, spoty reklamowe, cid-komy). Umiejętność koncentracji na dłuższym materiale zanika w gwałtownym tempie, a szkoła jest jednym z niewielu miejsc, gdzie można i należy próbować wyhamowywać ten niekorzystny proces.

Oczywiście nie oznacza to, że w założeniach wykład ma być metodą nauczania nudną i monotonną. Jednak jego uatrakcyjnienie, które pozwoli na dłużej przyciągnąć uwagę uczniów, nie jest sprawą specjalnie trudną. Podstawowe zadanie nauczyciela w tym zakresie to staranne ustrukturalizowanie treści przekazywanych w trakcie wykładu, tak aby pomiędzy poszczególnymi partiami materiału widoczny był wyraźny związek logiczny. Pomocny tutaj może być plan wykładu, który zapiszemy na tablicy, bądź wyświetlimy przy użyciu np. rzutnika multimedialnego (plan taki w znacznym stopniu ułatwi uczniom sporządzanie ewentualnych notatek).

Warto też z góry ustalić, jaki minimalny zakres informacji mają zapamiętać uczniowie z wykładu. Do tych informacji należy w trakcie wykładu powracać, sytuując je w różnych kontekstach.

Każdy doświadczony nauczyciel zna wiele faktów i anegdot, które wchodzą w zakres wykładanego przezeń przedmiotu. Umiejętne wplatanie ich w tok prelekcji – gdy uwaga audytorium słabnie – pozwala zagospodarować momenty obniżonej koncentracji słuchaczy i skierować ich zainteresowanie na powrót ku wykładowi.

Wykład i miniwykład mogą też być prowadzone metodą bardziej aktywną – wtedy gdy zezwalamy uczniom na zadawanie pytań. Oczywiście należy zadbać, aby uczniowie trzymali się określonej procedury – w innym wypadku nasza wypowiedź może być przerywana zbyt często, przez co stanie się chaotyczna.

### **Pogadanka**

Dość szczególna metoda dydaktyczna, w której partnerem odpowiadającym na pytania nauczyciela jest zbiorowość – cała klasa. Używana chętnie i często, jest łatwa do zastosowania na niższych poziomach edukacji. W odniesieniu do uczniów starszych, szczególnie w szkołach ponadpodstawowych, wymaga od nauczyciela doskonałej znajomości materiału, a także umiejętności połączenia danej problematyki z innymi dziedzinami ludzkiej wiedzy. W innym wypadku, pracując tą metodą z młodzieżą, łatwo możemy doprowadzić do zinfantylizowania dialogu.

Wykorzystując tę metodę, nauczyciel odwołuje się do już posiadanej przez uczniów wiedzy (nabytej w szkole lub pochodzącej z „doświadczenia życiowego”) i zadając – przemyślane wcześniej – pytania prowadzi ich do odkrywania nowych związków i prawdziwości. Oczywiście, tylko pierwsze pytanie postawimy w formie uprzednio przygotowanej, pozostałe będą już zależeć od reakcji uczniów. Dlatego też wcześniej należy ustalić, o jakie fakty (twierdzenia) będziemy pytać, jakimi pytaniami chcemy naprowadzać uczniów na pożądane odpowiedzi i jaki jest logiczny związek kolejnych etapów pogadanki z partiami materiału, które chcemy wprowadzić (lub utrwalić). O sukcesie pogadanki decyduje bowiem sprawne połączenie nauczanego materiału w uporządkowany ciąg pytań i odpowiedzi.

Pogadanka zazwyczaj bardzo ożywia zajęcia i intensyfikuje kontakt nauczyciela z uczniami. Ponieważ jednak opiera się na „żywiło chwili” i odwołuje się do swobodnych skojarzeń uczniów, wymaga od nauczyciela podwyższonej koncentracji i skupienia. Dialog trzeba bowiem prowadzić w pożądanym kierunku, uważając przy tym, by uczniowie, którzy – nie znając naszych zamiarów – sprowadzają go na boczny tor, nie poczuli się lekceważeni czy niedoceniani.

### **Kierowanie dyskusją**

Użycie w trakcie zajęć dyskusji, jako metody dydaktycznej służy dwóm równorzędnym celom: utrwaleniu zdobytych (lub nabyciu nowych) wiadomości przez uczniów, ale również kształtowaniu, bardzo przydatnej w codziennym życiu, umiejętności uzasadniania i przerwaniowania własnej opinii. W szkole średniej, w której mamy do czynienia z młodzieżą stojącą u progu dorosłego życia, ten drugi cel może być nawet ważniejszy. W realiach współczesnego świata umiejętność dowodzenia własnych racji właśnie w ramach dyskusji nader często bywa czynnikiem decydującym o awansie bądź porażce jednostki.

W ramach dyskusji zmierzać możemy do pogłębienia wiedzy uczniów, rozwiązania określonego problemu, uzgodnienia stanowiska wobec spornej kwestii czy też wyboru i uzasadnienia najlepszej opcji.

By skutecznie korzystać z omawianej metody w trakcie lekcji, trzeba zadbać o spełnienie dwóch warunków. Uczniowie muszą znać treści, na których podstawie toczyć się będzie dyskusja, należy zatem sprawdzić poziom opanowania odnośnych treści i uzupełnić ewentualne braki. Po drugie powinno się zadbać o maksymalnie jasne sprecyzowanie problemu, tak by spór nie zbacał na boczne tory.

Dyskusja może przyjąć formę współpracy, współzawodnictwa lub walki. O ile w dwu pierwszych przypadkach niewątpliwie dochodzi do wzbogacenia wiedzy uczniów, o tyle walka częstokroć staje się sporem pomiędzy osobami, a nie konfrontacją stanowisk. W tym ostatnim

wypadku możemy mieć do czynienia z negatywnymi konsekwencjami wychowawczymi – pojawieniem się personalnych konfliktów między

uczniami lub nasileniem już istniejących. Nauczyciel musi zatem zachować odpowiednią czujność i – w miarę możliwości – gasić pożar w zarodku.

Przygotowując się do prowadzenia zajęć (a częściej ich fragmentu) omawianą metodą, nauczyciel musi starannie określić temat, a także zarys wniosków, do których ma ona doprowadzić. Warto mieć także z góry przygotowany ogólny scenariusz dyskusji, który – choć nigdy zapewne nie da się zastosować w całości – to jednak będzie niezbędny do utrzymywania pożądanego kierunku wymiany argumentów między uczniami.

### **Kierowanie obserwacją**

W przypadku edukacji dla bezpieczeństwa metoda ta szczególnie przydatna będzie na zajęciach, w trakcie których uczniowie zdobywają umiejętności praktyczne. Dotyczy to oczywiście w głównej mierze bloku programowego *Pierwsza pomoc*, ale także ćwiczeń z ewakuacji czy lekcji na temat: *Indywidualne i zbiorowe środki ochrony*.

Przygotowanie do pracy omawianą metodą polega przede wszystkim na wyposażeniu uczniów w wiedzę niezbędną do zrozumienia tego, co mają obserwować. Uczeń musi np. rozumieć, jakie znaczenie dla funkcjonowania ludzkiego organizmu ma bicie serca i oddychanie, aby świadomie i ze zrozumieniem mógł obserwować wykonywanie uciśnień klatki piersiowej i prowadzoną przez ratownika wentylację.

Trudną do przecenienia pomocą dla nauczyciela będzie przygotowana przez autorów podręcznika płyta z filmami instruktażowymi, zawierająca prezentację i omówienie podstawowych działań ratowniczych. Dają one bowiem możliwość kształcenia niezbędnych umiejętności także w szkołach, w których nauczyciel nie dysponuje fantomem. W takich wypadkach film staje się podstawowym narzędziem dydaktycznym. Powtarzając ekspozycję poszczególnych czynności i je komentując, nauczyciel zmierza do wyrobienia u uczniów pożądaných „automatyzmów”. Wskazane jest także, aby uczniowie odgrywali kolejno scenki z filmów, wcielając się na przemian w rolę ratowników i poszkodowanych. Pozostała część klasy obserwuje działania koleżanek i kolegów, mając za zadanie korygowanie popełnionych przez nich błędów.

W o wiele lepszej sytuacji są oczywiście nauczyciele mający możliwość pracy z fantomem. W takiej sytuacji uczniowie prowadzą obserwację na wielu poziomach. Śledzą działania ratowników na filmie, przyglądają się instruktażowi prowadzonemu przez nauczyciela, kontrolują czynności wykonywane przez koleżanki i kolegów. Także i w tym wypadku ideałem jest taki stan rzeczy, w którym uczniowie sami są w stanie dostrzec popełnione przez innych błędy, wytłumaczyć je i skorygować. Wtedy zbędne staje się nawet podsumowywanie obserwacji.

### **Kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych**

Metoda ta ma pewne elementy wspólne z metodą opisaną powyżej. Kontrolując czynności wykonywane przez wybranego ucznia, nauczyciel jednocześnie skupia uwagę pozostałych na jego działaniu, a więc kieruje ich obserwacjami.

W trakcie procesu edukacji uczeń zdobywa wiele umiejętności praktycznych. Jednak umiejętności kształtowane na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa mają – co podkreślano już wielokrotnie – szczególny charakter. W założeniu ich wykorzystanie przebiegać ma w sytuacji zagrożenia, co oczywiście oznacza stan podwyższonego napięcia emocjonalnego. Dlatego też wskazane jest, aby nauka poszczególnych czynności wpisana była w ramy stałego algorytmu postępowania. Ten sposób kształcenia powszechnie przyjęty jest w międzynarodowych organizacjach szkolących ratowników pierwszego kontaktu, takich jak American Heart Assosation, Emergency First Response czy First Aid Certification Centre of London.

Pierwszym etapem nauczania umiejętności praktycznych jest ustalenie, co i w jaki sposób umieją już wykonać nasi uczniowie (pomocny tu będzie test diagnozujący dołączony do materiałów dydaktycznych).

Sam proces edukacji powinien się opierać w omawianym wypadku na pokazie wykonywanym przez nauczyciela, połączonym z instrukcją. Zaczynamy zatem od omówienia umiejętności, którą będziemy prezentować. Ważne jest, aby uczniowie rozumieli, czemu służą poszczególne czynności i dlaczego wykonuje się je w takiej, a nie innej, kolejności. Następnym krokiem jest pokaz, w trakcie którego każde działanie nauczyciela powinno zostać dokładnie omówione, przykładem niech tu będzie algorytm resuscytacji krążeniowo-oddechowej osoby dorosłej

- ocena sytuacji – bezpieczeństwo ratownika na miejscu zdarzenia,
- ocena przytomności,
- wołanie o pomoc – próba zapewnienia sobie pomocy osób postronnych,
- sprawdzenie oddechu – metodą „widzę, słyszę, czuję”,
- wezwanie pomocy specjalistycznej – niezbędne informacje i kolejność ich podania,
- resuscytacja – uciśnięcia klatki piersiowej (miejsce przyłożenia, głębokość ucisku), sztuczne oddychanie (czas i sposób podawania powietrza).

Ćwiczenie powinien powtórzyć każdy z uczniów i powtarzać je do osiągnięcia „automatyzmu”. Wskazane jest też po wtórzeniu ćwiczenia po upływie pewnego czasu w celu utrwalenia umiejętności.

### **Kierowanie korzystaniem z materiałów źródłowych**

Wobec malejącego z roku na rok czytelnictwa praca z tekstem i jego rozumienie zaczynają być, niestety, traktowane jako pożądana – i coraz rzadsza – umiejętność. Dowodem może być pisemny egzamin maturalny z języka polskiego. W jego trakcie uczniowie odpowiadają między innymi na pytania odnoszące się do tekstu, który mają bezpośrednio do dyspozycji.

Gdy mówimy o materiałach źródłowych, chodzi nam o wszelkie informacje w utrwalonej formie, które mogą być pomocne w procesie nauczania. Mogą to być zatem informacje przechowywane w formie elektronicznej, na taśmach filmowych czy nawet dobra kultury materialnej.

Idealem byłoby, oczywiście, wykształcenie u uczniów umiejętności samodzielnego wyszukiwania źródeł, wydobywania z nich odpowiednich informacji, konfrontowania ich z pochodzącymi ze źródeł innych, a także dokonywania syntezy tych informacji. W obecnym stanie rzeczy sukcesem jednak będzie, jeżeli uczniowie posiadają umiejętność samodzielnej analizy tekstu i zdobywania dzięki temu odpowiedzi na postawione im pytania.

Przygotowując się do pracy z tekstem, należy bardzo starannie wybrać odpowiedni fragment i bardzo jasno określić problem, który przedstawimy uczniom do rozwiązania. Dodatkowo warto mieć także przygotowane pytania pomocnicze na wypadek okazania się, że nasi podopieczni potrzebują dodatkowego ukierunkowania.

### **Burza mózgów**

Burza mózgów jest raczej pewną techniką rozwiązywania problemów niż metodą dydaktyczną. Jej zaletą jest fakt, że każdy rzucony na gorąco pomysł traktuje się zupełnie poważnie, analizuje i omawia, abstrahując przy tym od jego ewentualnej niedorzeczności.

Technika ta sprawdza się najlepiej przy podziale klasy na mniejsze grupy (np. przez odliczanie do czterech). Nauczyciel powinien rozpocząć zajęcia od miniwykładu wprowadzającego uczniów w określoną tematykę.

Uczniom trzeba przypomnieć podstawowe zasady burzy mózgów:

- każdy uczeń zgłasza dowolną liczbę pomysłów na rozwiązanie określonego problemu;
- każdy pomysł jest zapisywany (anonimowo), żadnego nie wolno odrzucać;
- pomysły mogą być rozwijane, modelowane, zmieniane;
- pomysły mogą być śmiałe – nawet pozornie absurdalne propozycje należy omówić;
- sekretarz każdej grupy spisuje wszystkie pomysły, a następnie omawia je na forum klasy.

Należy ustalić z uczniami czas pracy w grupach. W innym wypadku słynne uczniowskie „jeszcze chwileczkę” może uniemożliwić nam dokończenie zajęć i ustalenie ostatecznych wniosków.

Efekty pracy każdej grupy omawiane i dyskutowane są następnie na forum klasy. Wnioski uczniowie zapisują w zeszytach.

### **Propozycja kryteriów oceniania**

Sprawdzeniu wyników nauczania i ocenianiu uczniów poświęcono już wiele miejsca w literaturze przedmiotu. Wszyscy zainteresowani bez większych problemów znajdą informacje na ten temat. W tym miejscu przypomnieć można tylko kilka podstawowych zasad oceniania. Przedmiotowy system oceniania musi być zgodny z wewnątrzszkolnym.

- O kryteriach oceniania należy poinformować uczniów na pierwszych zajęciach. Jeśli istnieje taka potrzeba, o kryteriach oceniania informujemy również rodziców.
- Ocenianie dostosowane musi być do specyfiki przedmiotu. Ta oczywista uwaga jest warta powtórzenia w związku z edukacją dla bezpieczeństwa. W odniesieniu bowiem do tego przedmiotu oceniać będziemy w znacznej mierze praktyczne umiejętności reagowania ucznia w razie rozmaitych zagrożeń. Dlatego też wskazane jest, by mniej doświadczeni nauczyciele korzystali z kart oceny pracy ucznia.
- Ocenianie całościowe (holistyczne) łączyć się powinno z ocenianiem szczegółowym (atomistycznym).
- Ocenianie intuicyjne możliwie często wspierane powinno być przez analityczne.
- Każda ocena wypowiedzi czy wykonanego ćwiczenia powinna być omówiona na forum klasy. Dzięki temu wszyscy uczniowie lepiej rozumieją, jakich ocen mogą się sami spodziewać.
- W przypadku prac pisemnych najlepiej jest odnieść oceny do wyniku procentowego uzyskanego przez ucznia.

Nauczyciel edukacji dla bezpieczeństwa dysponuje – w porównaniu ze swoimi kolegami – stosunkowo niewielką ilością czasu. Dlatego też do sprawdzania wiadomości uczniów najlepsze są krótkie formy pisemne, tzw. kartkówki.

Poniżej przedstawiona została propozycja kryteriów dla ocen z edukacji dla bezpieczeństwa. To oczywiście tylko pewien wzór, każdy z nauczycieli dostosuje go zapewne do swoich potrzeb i możliwości.

### **Ocena celująca**

Uczeń aspirujący do oceny celującej spełniać musi, co oczywiste, wszystkie wymagania na ocenę bardzo dobrą. Dodatkowo:

- wykazuje szczególne zainteresowanie przedmiotem;
- samodzielnie formułuje problemy, jest dociekliwy i konsekwentnie dąży do rozwiązania problemu;
- bierze udział w konkursach i olimpiadach przedmiotowych (np. w konkursie „Młodzież zapobiega pożarom”, zawodach pierwszej pomocy organizowanych przez PCK);
- jest ratownikiem uznanej organizacji (PCK, WOPR, AHA, EFR);
- należy do jednej z kilku funkcjonujących w Polsce organizacji proobronnych;
- należy do młodzieżowej drużyny pożarniczej (działającej w ramach OSP).

### **Ocena bardzo dobra**

Uczeń w stopniu biegłym opanował wiadomości i umiejętności wskazane w podstawie programowej, tzn.:

- biegle i w sposób powtarzalny prezentuje i omawia podstawowe algorytmy postępowania ratowniczego;
- wyjaśnia precyzyjnie, jakie są skutki fizjologiczne wykonywanych przez ratownika czynności;
- samodzielnie omawia sposoby zabezpieczenia miejsc, w których doszło do niebezpiecznych zdarzeń;
- sprawnie i precyzyjnie posługuje się terminologią właściwą edukacji dla bezpieczeństwa;
- wykazuje bardzo dobrą orientację w poznanych zagadnieniach;
- przejawia umiejętności organizacyjne i przywódcze;
- potrafi sytuować omawiane zagadnienia w szerszym kontekście;
- chętnie uczestniczy w pracach grupowych, przejawia inwencję i twórcze myślenie;
- przedstawia powiązania poznanych w ramach EDB wiadomości z innymi dziedzinami wiedzy;
- posługuje się biegle – w mowie i piśmie – poprawną polszczyzną.

### **Ocena dobra**

Uczeń w stopniu zadowalającym opanował treści wskazane w programie nauczania, tzn.:

- poprawnie demonstruje podstawowe algorytmy działań ratowniczych;
- rozumie związki wykonywanych czynności ratowniczych z fizjologią ludzkiego organizmu;
- wie, jakie są podstawowe zasady zabezpieczenia miejsca wypadku;
- zna terminologię właściwą edukacji dla bezpieczeństwa;
- rozumie powiązania poznanych w ramach EDB wiadomości z innymi dziedzinami wiedzy;
- posługuje się – w mowie i piśmie – poprawną polszczyzną;
- potrafi zastosować wiedzę i umiejętności do rozwiązywania zadań praktycznych.

### **Ocena dostateczna**

Uczeń w stopniu dostatecznym opanował treści wskazane w programie nauczania, tzn.:

- zna i rozumie podstawowe pojęcia właściwe edukacji dla bezpieczeństwa;
- z niewielką pomocą nauczyciela demonstruje podstawowe algorytmy działań ratowniczych;
- rozumie zagrożenia, jakie mogą wystąpić na miejscu wypadku;
- wie, jakie są aktualne zalecenia odnośnie do podstawowych czynności ratowniczych;
- rozumie, że poszczególne elementy wiedzy są ze sobą powiązane;
- w trakcie ćwiczeń praktycznych podporządkowuje się poleceniom nauczyciela;
- w sposób poprawny posługuje się językiem polskim.

### **Ocena dopuszczająca**

Uczeń przy prezentacji umiejętności i wiedzy wymaganej programem nauczania potrzebuje stałe wsparcia nauczyciela, ale:

- zna najbardziej podstawowe pojęcia;
- wspomagając się algorytmem, wykonuje działania ratownicze;
- wie, jakie służby należy wezwać na miejsce niebezpiecznego zdarzenia;
- wie, jakie informacje podajemy podczas wzywania pomocy;

- zna numery telefonów alarmowych;
- popełnia błędy w wypowiedziach pisemnych i ustnych;
- jest mało aktywny w trakcie prac grupowych.

Ocena niedostateczna oznacza oczywiście, że uczeń nie był w stanie zrealizować wymagań nawet na ocenę dopuszczającą.